

Fransa'nın
Akdeniz'deki
önü liman şehri
Marsilya'dan
bir görünüşü

resi en kalabalık alanlardır. Meselâ dağlık kesimlerde ve kalkerli yaylalarda yoğunluğun 20 / km² kadar olmasına karşılık bu rakam Paris havzasında 900 / km²'ye yaklaşmaktadır. Ülkede, nüfusun % 93'ünün konuştuğu resmî dil Fransızca'dan sonra ikinci büyük dil % 2,6 oranıyla Arapça'dır. Halkın büyük çoğunluğunu nüfusun % 76,4'ünü oluşturan Katolikler meydana getirir. İstatistiklerin verdiği rakamlara göre diğer hristiyanlar % 3,7, müslümanlar % 3, Müseviler ise % 1,1 oranındadır.

Ekonomide hem tarım hem de endüstri aynı derecede önemlidir denilebilir. % 60'ı tarıma elverişli olan toprakların ayrıca verimli olması ve iklimin yumuşaklığıyla bölgelere göre değişmesi Fransa'yı Avrupa'nın en önemli tarım ülkesi haline getirmiştir. Tarım ürünlerinin bolluğu ve çeşitliliği açısından Avrupa Topluluğu içinde birinci sırada bulunan ülkede yılda 34 milyon ton buğday, 29 milyon ton şeker pancarı ve 13 milyon ton mısır yetiştirilmektedir. Meyvecilik alanında da söz sahibi olan Fransa'nın kuzey bölgelerinde (özellikle Normandiya) daha çok elma, güney bölgelerinde ise yılda 7 milyon tonu aşan şarap üretimiyle ülkeyi dünyanın en büyük şarap satıcısı durumuna getiren üzüm yetiştirilir. Hayvancılık da gelişmiştir ve modern metotlarla 21 milyon baş siğir, 12 milyon baş domuz beslenir. Süt ürünleri içinde özellikle peynir çeşitleri (300 kadar) dikkat çeker.

Zengin yeraltı kaynakları arasında, kuzey bölgelerinden ve kuzeydoğuda Pas de Calais çevresinden çıkarılan kömür önemli bir yer tutmaktaysa da üretim ihtiyaca yetmemektedir. Enerji kaynağı olarak kömürün ülkenin sadece bir kesiminde ve sınırlı alanda bulunmasına karşılık hidroelektrik enerji kaynakları çok daha zengin ve ülke yüzeyine daha iyi dağılmış durumdadır. Fransa nükleer enerji konusunda erken adım atan ül-

keler arasındadır ve bunun için gereken yakıtı Massif Central'daki uranyum yataklarından sağlar. Ayrıca Bretagne bölgesinde bulunan Rance ırmağının ağzındaki halicte, dünyada ilk defa deniz gelgit farkından faydalanılarak enerji üreten bir santral kurulmuştur. Çeşitli maden cevherleri arasında Lorraine bölgesinde çıkarılan demirle güneybatıda çıkarılan boksit başta gelmektedir. Fransa II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaptığı büyük bir atılımla sanayi üretim açısından dünyada dördüncü sıraya yerleşmiştir. Sanayi bölgeleri özellikle kuzey ve kuzeybatı kesimleriyle Paris ve Lyon çevresinde yer alır. Sanayi kollarının en önemlilerini makine, ipekli kumaş ağırlıklı dokuma ve giyim, gıda, otomobil (yılda 3 milyonu aşan otomobil üretimiyle dünyada dördüncü), uçak, gemi yapımı ile elektrikli alet ve kimya sanayii oluşturmaktadır.

Ülke ulaşımında 34.000 kilometreyi bulan demiryolu ve 800.000 kilometreyi aşan karayolu ile tarifeli sefer yapan altmış dört havaalanı hizmet verir. Büyük kısmı XIX. yüzyıldan kalmış olan su yolları ağı (kanallar) daha çok kuzey kesimleriyle sınırlıdır. Fransa, dünyada turizmi ilk geliştiren ve gelenek haline getiren ülkelere örnek olarak gösterilebilir. Başlıca ihraç malları arasında otomobil, silâh, uçak (savaş ve yolcu uçağı), ticaret gemisi, şarap, buğday, süt mâmulleri, kimyasal maddeler ve dokuma ürünleri yer alır; en fazla ithal ettiği mallar ise petrol ve diğer yakıtlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

P. Pinchemel, *Géographie de la France*, Paris 1966; Sami Öngör, *Devletler ve Ülkeler Ansiklopedisi*, Ankara 1967, s. 54-57; Besim Dalkot, *Avrupa Coğrafyası*, İstanbul 1969, s. 9, 18, 21, 46, 47, 55; Nazmiye Özgüç, *Turizm Coğrafyası*, İstanbul 1984, s. 194; Selâmi Gözenç, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası I: Akdeniz Avrupası ve Balkan Ülkeleri*, İstanbul 1985, s. 21-58; "Fransa", *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, I-II, 273-353; "France", *Le Robert*,

Dictionnaire universel des noms propres, Paris 1987, II, 1142-1158; "Fransa", *Berteslmann: Bugünkü Dünyamız, Atlas Ansiklopedi*, Gütersloh 1993, s. 28-31; *ABR. Ana Yıllık* 1994, İstanbul 1994, s. 564, 571.

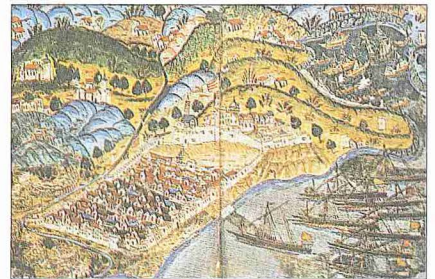
DİA

II. TARİH

Bugünkü Fransa toprakları, arkeolojik kazıların ve özellikle mağara resimlerinin ortaya koyduğuna göre milattan önce 100.000 yıllarına kadar giden tarih öncesi yerleşmelerine sahne olmuştur. Tarihî devirlerde ise önceleri Galya-Roma hâkimiyetinde kalmış, milattan sonra II. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın Avrupa kıtasındaki en önemli yayılma alanlarından birini teşkil etmiştir. V. yüzyılın ortalarında Attila kumandasındaki Hun ordusunun akınlarına uğradıktan sonra yüzyılın sonlarına doğru Franklar'ın hâkimiyetine girdi ve böylece Merovenjler dönemi başladı; ardından sırasıyla Karolenj, Capet ve Valois hânedanlarının yönetiminde kaldı.

Fransa'nın tam anlamıyla doğuşu ve güçlenmesi Valois hânedanından VII. Charles'ın zamanına (1422-1461) rastlar. VII. Charles düzenli ve güçlü bir ordu kurarak ülkedeki İngiliz varlığına son vermiş (Calais dışında), arkasından XI. Louis de (1461-1483) derebeylerine merkezî idarenin üstünlüğünü kabul ettirmiştir. XVI. yüzyıl başlarında Habsburglar'la imparatorluk mücadelesi içine giren I. François (1515-1547) zor durumda kalınca Osmanlı Devleti'nden yardım istemiş, Kanûnî Sultan Süleyman da Fransa'yı Almanya ve İspanya'ya karşı himaye etmiştir. Bu gelişme, Fransız Osmanlı münasebetlerinin başlangıcını oluşturmalarının yanı sıra Türkler'e Avrupa siyasetine müdahale kapılarını açması bakımından da büyük önem taşımaktadır (aş. bk.). XVI. yüzyıl Fransa'sında ayrıca Ka-

Nis (Nice) Kalesi'nin Matrakçı Nasuh tarafından yapılan bir tasvirî (*Süleymannâme*, TSMK, Hazine, nr. 1608, vr. 27^b-28^a)

Kanûni
Sultan
Süleyman'dan
yardım isteyen
ve Osmanlı-
Fransız
münasebetlerinin
gelişmesini
sağlayan
I. François

tolikler'le Protestanlar arasında da din ve mezhep savaşları baş gösterdi. Lutherci ve Calvinçi görüşler geniş halk kitlelerinde destek buldu. Sonunda IV. Henri'nin imzaladığı Nantes fermanı ile Protestanlar'ın hakları tanındı (1598). IV. Henri zamanında devlet işlerinde sağlanan istikrar ve maliyede kurulan düzen krallığın otoritesini güçlendirdi. Onun ölümünden sonra (1610) tahta çıkan genç oğlu XIII. Louis bu otoriteyi devam ettiremedi; ancak kralın izniyle yetkileri kendinde toplayan Kardinal Richelieu başbakan olarak ülkeyi tekrar düzene koydu. Fakat uyguladığı baskıcı yönetim tarzı giderek hoşnutsuzlukları arttırdı. Fransa bu dönemde Habsburg hânedanı ile yapılan Otuzyıl savaşlarını (1618-1648) yaşamaktaydı.

XIII. Louis'nin arkasından küçük yaşta XIV. Louis (1643-1715) tahta geçti; 1642'de ölen Richelieu'nün yerini de Kardinal Mazarin aldı ve ölümüne (1661) kadar kral adına ülkeyi yönetti. Fransa tarihinin en büyük hükümdarlarından biri olan ve "güneş-kral" lakabıyla tanınan XIV. Louis idareyi ele aldıktan sonra düzenli ve disiplinli bir ordu kurdu, sömürge ticaretinde artış sağladı ve maliyenin gelirlerini arttırdı. Fakat fanatik bir Katolik olduğu için Nantes fermanını iptal ederek Protestanlar'ı dışlamak istemesi (1685) ülkede tekrar mezhep ayrılıklarının ve çatışmaların başlamasına yol açtı. XIV. Louis'nin uzun saltanat yılları daha çok Fransa'nın doğuda Habsburglar'a, batıda İngiltere'ye karşı üstünlük kurma mücadelesi içinde geçti. Ancak zaman zaman kazanılan başarılar ve yapılan ittifaklarla kısa dönemler için konumunu güçlendiren Fransa yüzyılın sonunda İngiltere'nin üstünlüğünü kabul etmek zorunda kaldı.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde Fransa'da güçlü bir monarşik idare hüküm sürüyordu. Öte yandan gelişen deniz aşırı ticaret, milletlerarası etkileşim ve düşünce alanında yaşanan değişiklikler huzursuzluk doğurdu ve halkın geleneksel Fransız idarî yapısına, özellikle toprak

düzenine karşı tepki göstermesine sebep oldu. Bu sırada Avrupa'da başlayan aydınlanma felsefesi akımı ve Voltaire ile Rousseau gibi düşünürlerin hürriyetçi fikirleri gittikçe yaygınlık kazanmakta ve monarşiyeye karşı gösterilen tepkinin artmasına yol açmaktaydı. XV. Louis döneminde (1715-1774) ve yerine geçen XVI. Louis'nin ilk yıllarında bu tür huzursuzlukları ortadan kaldırmak için gerçekleştirilen idarî, askerî, hukukî reformlar başarılı olamadı ve yer yer ayaklanmalar baş gösterdi. Bu arada gittikçe bozulan malî işleri düzeltmek amacıyla başlatılan yeni vergi düzenlemeleri genel meclisin soylular meclisi kanadı tarafından reddedildi; kral artık ağırlığını kaybetmişti. Bu şartlar altında toplantıya çağırılan halk meclisi kanadı ise kendini kurucu meclis adıyla millî meclis ilân ederek bir anayasa hazırlama kararı aldı (20 Haziran 1789). Kralın hâkimiyetini zorlayan bu gelişmeler üzerine harekete geçen Paris halkı kurucu meclisi desteklemek için ayaklandı ve haksız yere tutuklanmış mahkûmları serbest bırakmak için ünlü Bastille Hapishanesi'ni ele geçirdi (14 Temmuz).

Paris'te yaşanan olaylar bütün Fransa'yı etkileyerek monarşiyeye ve soyluların hâkimiyetine karşı genel bir ayaklanmanın başlamasına sebep oldu. Kurucu meclis, 4 Ağustos 1789 gecesi aldığı bir kararla bütün imtiyazları ve derebeylik kurumunu kaldırdığını açıkladı; çok geçmeden de İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'ni kabul etti (27 Ağustos). Paris halkı bu sırada Versailles Sarayı'nı işgal ederek kraliyet ailesini buraya hapsetti. Kasım 1789'da halkın baskısıyla kilise toprakları satışa çıkarıldı. Artık ihtilâl yaygınlaşmış ve 14 Temmuz 1789 tarihi millî bayram olarak ilân edilmişti. Kurucu meclisin hazırladığı anayasa 14 Eylül 1791'de kabul edilerek meşrutî monarşi idaresine geçildi. Böylece kurucu meclis de dağılarak yerini anayasa gereği yasama meclisine bıraktı.

Bu sırada Avusturya ile patlak veren savaş Fransa'da ihtilâl karşıtlarının niyetlerini de su yüzüne çıkarmış, özellikle aristokratların kaybedilecek bir savaşın tekrar eskiye dönüşü sağlayacağı yolunda ümit beslediklerini göstermişti. Ancak savaşın başlarında yaşanan mağlûbiyetler beklenilen aksine millî duyguları tahrik ederek halkın galeyanına sebep oldu ve Paris'te ayaklanan halk 1791 anayasasını da yetersiz görerek bunun askıya alınmasını kabul ettirdi (10

Ağustos 1792). Arkasından kral tahttan indirilip bir ihtilâl konseyi oluşturularak ülkenin yönetimi yeni bir yürütme kuruluna bırakıldı; 22 Eylül'de de cumhuriyet ilân edildi. Aynı günlerde Avusturya karşısında alınan başarılı sonuçlar, ihtilâl konseyinin kendine güvenini arttırarak üyelerin zihninde devrimin bütün Avrupa'ya ihraç edilmesine dair bir kanaat doğurdu. Bu görüşüye temsilcileri olan Jirondenler'in baskısıyla İngiltere ve diğer komşu ülkelere savaş açıldı. Ancak yenilgiler birbirini kovaladı ve bu durum ülkede yokluk, karışıklık, malî buhran ve sefaletle yol açtı. Öte yandan 21 Ocak 1793'te diğer etkili kesim olan Jakobenler'in baskısı sonucu XVI. Louis yargılanıp idam edildi. Savaş sırasında yaşanan sıkıntılar, Jakobenler'in savaş taraftarı Jirondenler'e karşı üstünlük kurmasına ve onların ihtilâl konseyinden uzaklaştırılmasına sebep oldu. Ancak Jakobenler de gittikçe güçlenen muhalefet ve devam eden yokluk, sefalet arasında bunalmaya başlayınca sertlik yanlısı bir tutum benimseyerek varlıklarını zorla kabul ettirmeye çalıştılar; bir devrim hükümeti kuruldu ve olağan üstü kanunlar çıkarıldı. Devrim hükümetinin kontrolünü eline alan Robespierre, ihtilâl konseyine bağlı olarak çalışan halk kurtuluş komitesi ve güvenlik komitesi ile icraatı yönlendirirken merkezi yönetimi iyice güçlendirdi. Bu sırada oluşturulan güçlü bir ordu ile daha önce kaybedilen Toulon, Lyon gibi şehirler Avusturya'dan geri alındı; ancak getirilen kısıtlamalar ve ekonomik sıkıntılar halkın devrim hükümetinden desteğini çekmesine yol açtı. Nihayet Temmuz 1794'te ihtilâl konseyinde bulunan bazı gruplar Robespierre'i devirdiler; fakat bunalım atlatılamadığı gibi durum giderek bozuldu ve çok geçmeden kralcı bir ayaklanma başladı. Temmuz 1795'te ayaklanmanın bastırılmasından hemen sonra kabul edilen ve Üçüncü Yıl anayasası denilen yeni anayasa birçok bakımdan 1789 ihtilâlinin gerisinde kalıyor ve getirdiği beş kişilik direktörler kurulu ile âdeta yeniden bir seçkinler yönetimi öngörüyordu. Direktörler kurulu bir taraftan muhalefeti sindirmek için baskı politikası uygularken diğer taraftan da ülkedeki malî sıkıntıları aşmak için askerî fetihlere çıkma siyasetini benimsemiş, dolayısıyla ülkede ordu kumandanlarının ağırlığı hissedilmeye başlamıştı. Bu sırada özellikle General Napolyon Bonapart başlı başına bir güç haline geldi.

Napolyon 1798 Mısır seferinden dön-
dükten sonra burjuvazinin desteklediği
bir darbe ile direktörler kurulunu devirerek
yönetime el koydu (Kasım 1799). Aralık
ayında alelacele kabul edilen yeni
anayasa konsillik dönemini (1799-1804)
başlatıyor ve birinci konsil olarak bütün
yetkileri Napolyon'a veriyordu. 1800 yıl-
ından itibaren yeni idarî, malî ve adlî
düzenlemeler yapılarak merkezî otorite-
nin ve devlet denetiminin güçlendiril-
mesi yönünde tedbirler alındı. Napolyon
bu arada yeni bir sefere girişti ve Avus-
turya'yı mağlûp etti; İngiltere'yi de an-
laşma yapmaya zorladı (1802). Ertesi yıl,
gittikçe güçlenen Fransa karşısında İn-
giltere'nin anlaşmayı bozması Napolyon'a
bu ülkeyi işgal etme fikrini verdi ve bu-
nun için hazırlıklara girişildi. Bu arada
yönetime karşı düzenlenen bir komplo-
nun açığa çıkarılmasının da etkisiyle ha-
zırlanan yeni bir anayasa Napolyon'u im-
parator olarak kabul etti ve böylece im-
paratorluk dönemi başladı (1804-1814).

Napolyon, İngiltere'yi işgal isteğinin
1805'te Trafalgar yenilgisiyle akamete
uğraması üzerine bütün dikkatini kıta
Avrupa'sı üzerinde yoğunlaştırdı. 1806'da
Prusya'yı mağlûp ettikten sonra 1807'de
Rusya'yı bozguna uğrattı; 1808'de
de İspanya'ya savaş açtı ve gün geçtik-
çe Avrupa üzerindeki hâkimiyetini dün-
yaya kabul ettirdi. Ancak 1812'de tek-
rar kalkıştığı Rusya harekâtı bozgunla
neticelenince geri çekilme süreci başla-
dı. Arkasından kısa zamanda Fransa'nın
Avrupa'daki üstünlüğü sona erdi ve Pa-
ris işgal edilip (Mart 1814) Napolyon El-
be adasına sürgüne gönderildi. Tahta ge-
çen XVIII. Louis ülkede bozulan istikra-
rı sağlayamayınca fırsatı değerlendiren
Napolyon tekrar iktidarı ele geçirdi. An-
cak 100 gün süren bu ikinci iktidar (II.
Napolyon) döneminde yeniden başlattı-

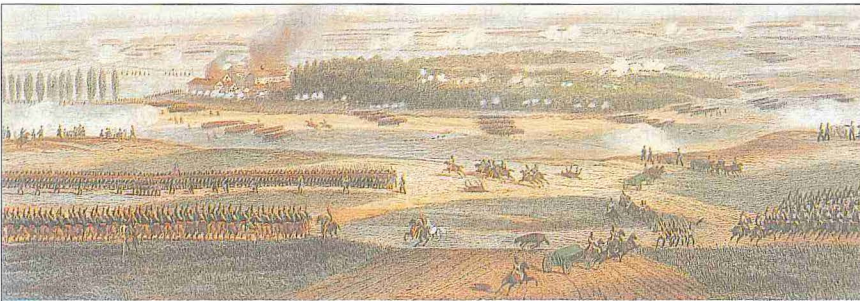
ğı savaşlar Waterloo'da yaşadığı yenil-
giyle sona erince (18 Haziran 1815) İn-
gizler tarafından ölüncüye kadar St. He-
lena adasında ikamete mecbur tutuldu.
Bu arada müttefikler Paris'i işgal edip
ülkenin bazı bölgelerini aralarında pay-
laştılar.

XVIII. Louis'nin ölümüne (1824) kadar
geçen süre "restorasyon dönemi" adıyla
bilinmektedir. Kralcılar, meşrutiyetçiler
ve liberallerin kıyasıya rekabet içinde ol-
dukları bu dönemde belli ölçüde istikrar
sağlanabilmiş, savaş tazminatı ödenmiş
ve bunun üzerine müttefikler tarafın-
dan ülkedeki işgal kaldırılmıştır. 1824'te
tahta X. Charles geçti; ancak uygula-
dığı sert politika Paris halkını ayaklan-
dırınca 1830'da tahtını kuzeni Louis Phi-
lippe'e bırakarak çekilmek zorunda kal-
dı. Louis Philippe'in on sekiz yıl süren
saltanatı meşrutiyetçiler, Bonapartçılar
ve cumhuriyetçilerin muhalefeti altında
devam etti; zaman zaman sert tedbir-
ler alındı, baskı arttırıldı. Bu dönemde
Fransa işçi ayaklanmalarına da sahne
oluyor ve dışarıda devamlı prestij kay-
bediyordu. Özellikle İngiltere deniz aşırı
sömürgelerde Fransa'ya karşı açık bir
üstünlük sağlamıştı. Nihayet 1848'de
Louis Philippe de Paris halkının ayaklan-
masıyla tahttan çekilmek zorunda kaldı
ve önce geçici bir hükümet kurulup ar-
kasından da tekrar cumhuriyet ilân edil-
di (24-25 Şubat 1848). Aynı yıl içinde ana-
yasa hazırlanarak Napolyon'un yeğeni
Louis Napolyon cumhurbaşkanı seçildi.
Ancak Louis de kısa bir süre sonra hal-
kın desteğini yanına alarak meclisi da-
ğıttı ve kendisini III. Napolyon adıyla im-
parator ilân etti (2 Aralık 1852). Bu dö-
nemde Fransa'da istikrar sağlandı, eko-
nomik refah seviyesi yükseldi, sanayi
gelişti ve Fransa tekrar Avrupa'nın say-
gın devletlerinden biri haline geldi. Fa-

kat 1870'te patlak veren Fransız-Alman
savaşı sonunda Fransızlar yenildi ve III.
Napolyon teslim oldu. Bu durum Paris'te
duyulunca halk ayaklandı ve yeniden
cumhuriyet ilân edildi (4 Eylül 1870); çok
geçmeden de Almanlar şehre girdiler. 28
Ocak 1871'de mütareke yapıldı ve bun-
dan bir ay sonra geçici hükümet Alsace
ve Lorrain'i Almanlar'a bırakan Frankfurt
Antlaşması'nı imzaladı. Bunun üzerine
başşehir halkı yine ayaklanarak hükü-
met kuvvetlerini sindirdi ve Paris komü-
nü adıyla bir meclis kurup yönetimi üst-
lenmek istedi; buna benzer komünler
Lyon ve Marsilya gibi başka büyük şe-
hirlerde de oluşturuldu. Fakat geçici hü-
kümetin başkanı Louis Adolphe Thiers
dışarıda teşkil ettiği bir orduyla Paris'e
saldırdı; 21-28 Mayıs 1871'de bir haf-
ta süren kanlı çatışmalarda komün üye-
lerinin birçoğu öldürüldü, binlerce kişi
sürgüne gönderildi. Paris komününün bu
şekilde yok edilmesinden sonra Thiers
Fransa cumhurbaşkanı oldu; fakat bir
müddet sonra meclis onu devirerek ye-
rine Mac-Mahon'u geçirdi (1873).

Bu dönemden sonra Fransa siyasî ge-
leneğinde radikal ve oportünist diye ad-
landırılan grupların ağırlığı hissedilme-
ye başladı. Sömürge toprakları genişle-
mekle birlikte ülkede ekonomik ve si-
yasî sıkıntılar baş gösterdi. Bir ara Ge-
neral Georges Boulanger etrafında olu-
şan muhalefet onu başa geçirerek oto-
riter bir yönetim tesisine çalıştıysa da
1899'da bu çaba akamete uğradı. Bu sı-
rada ülkede patlak veren, bürokrat ve
milletvekillerinin karıştığı rüşvet alma
gibi malî skandallar halkın tepkisine yol
açtı. İşçi hareketleri, sendikalar ve sol
hareket gittikçe güçlendi. Casuslukla
suçlanarak ömür boyu hapse mahkûm
edilen Alfred Dreyfus adlı bir subayın
suçsuz olduğunun anlaşılması üzerine
ortaya çıkan bir halk hareketi de sosyal
çalkantılara yol açtı. Bu şartlar altında
1899'da seçimi kazanan cumhuriyetçi-
ler tekrar istikrar ve düzeni sağlamaya
giriştiler. Öncelikle baskı gruplarını sivil
yönetimin kontrol ve denetimine alma-
ya yönelik katı tedbirler uygulandı. Kili-
seye karşı kesin tavır konularak siyase-
te müdahalesi önlenmeye çalışıldı. Ka-
tolikler'in bu uygulamalara karşı diren-
mesi bir müddet sonra kırıldı ve din-
devlet işleri resmen ayrıldı. Aynı şekilde
gittikçe yaygınlaşan işçi grevleri de sin-
dirildi. Fakat sol hareket artık iyice güç-
lenmişti; nitekim 1914 seçimlerinde ço-
ğunluğu elde edeceklerdi. Dış siyasette

Napolyon'un Waterloo Savaşı'nı (18 Haziran 1815) tasvir eden bir tablo (İÜ Ktp., Albüm, nr. 90 E/1290)

ise Fransa, İngiltere ile rekabet halinde olmasına rağmen gelişen Alman tehlikesi karşısında önce bu ülke ile Afrika'daki sömürgeler konusunda anlaşma sağladı; daha sonra da İngiltere ile Rusya'nın birbirine yaklaşımlarına yardım ederek "üçlü ittifak"ın kurulmasını gerçekleştirdi (1907).

Fransa I. Dünya Savaşı'nın galipleri arasında bulunmasına rağmen ekonomik yönden ve insan gücü açısından ağır kayıplara uğramıştı. Savaş sonrasında ülkenin imarı için yoğun bir faaliyet başlatıldı. Ancak 1929'dan itibaren Avrupa'da patlak veren ekonomik bunalım çok geçmeden Fransa'yı da etkiledi. Bir müddet sonra Hitler Almanyası'nın tehdidini hissetmeye başlayan hükümet müttefik arayışına girdi ve 1939'a kadar bir kısım Fransız toprağının Almanlar tarafından işgal edilmesine ses çıkartamadı. Nihayet 3 Eylül 1939'da İngiltere ile birlikte Alanya'ya karşı savaşa girme kararı aldı. Çarpışmaların başlamasından sonra Almanlar Fransız ordusunu kolaylıkla yenerek Fransa topraklarının tamamını işgal ettiler (1942). Fransız direniş hareketi 1943'ten itibaren sürgünde hükümet kuran General Charles de Gaulle'in liderliğinde etkili bir mücadele verdi. Savaşın sona ermesinin ardından de Gaulle geçici hükümetin başkanlığına getirildi ve ülkeyi yeniden inşa faaliyeti başladı. Ancak de Gaulle bir müddet sonra istifa etti (1946). 1950'li yıllarda Fransız sömürgelerinde bağımsızlık hareketleri yoğunlaştı; Cezayir'de uzun sürecek bir savaş başlarken (1954-1961) Tunus ve Fas 1956'da bağımsızlığını kazandı.

Fransa'da 1958-1969 arasında tekerrür Charles de Gaulle devri yaşandı. Bu dönemde eski sömürgelerle askerî ve iktisadî ilişkiler düzeltilti ve enflasyon düşürüldü. Ancak gittikçe güçlenen sol akımın beklentileri doğrultusundaki işçi ve öğrenci hareketleri 1968'den itibaren ülkeyi çalkantı içine düşürdü. Polis-le girilen çatışmalar, milyonlarca işçinin katıldığı grevler ve işgaller hayatı felce uğrattı. de Gaulle 1969'da bir anayasa değişikliği için yapılan kamuoyu yoklamasında beklediği başarıyı göremeyince istifa ederek siyasî hayattan çekildi ve bir yıl sonra da öldü. Bundan sonra sırasıyla Georges Pompidou (1969-1974), Valéry Giscard d'Estaing (1974-1981) ve François Mitterand (1981-1995) cumhurbaşkanlığı görevinde bulundular; son seçimleri ise Jacques Chirac kazandı (Mart 1995).

BİBLİYOGRAFYA :

J. Michelet, *Histoire de France*, Paris 1893; A. Cobban, *The Social Interpretation of the French Revolution*, Cambridge 1964; A. Sorel, *Europe and the French Revolution*, London 1969; R. Philippe, *Histoire de la France*, Paris 1970-73; A. J. P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918*, Oxford 1971; T. Zeldin, *France 1848-1945*, Oxford 1977; A. Aulard, *Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi* (trc. N. Poroy), Ankara 1987; F. Braudel, *The Identity of France*, New York 1988-90; T. Carlyle, *The French Revolution*, New York, ts.; "Fransa", *ABR*, IX, 102-113; "Fransa", *Büyük Larousse Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, VII, 4257-4264.

AZMİ ÖZCAN

III. TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ

Fransızlar'la Türkler'in tanışması, Fransa'da Germen asıllı Frank hânedanlarının hüküm sürdüğü yıllarda düzenlenen I. Haçlı Seferi'ne (1096-1099) rastlar (bk. FRANKLAR; HAÇLILAR). İlk siyasî ilişki, Valois hânedanından VI. Charles zamanında Osmanlılar'ın Niğbolu Savaşı'nda (1396) aldıkları Haçlı esirlerinin fidyeleri ödenirken kuruldu. İstanbul'un fethi üzerine yeniden alevlenen Türkler'i Avrupa'dan kovma ve Anadolu'yu paylaşma yönündeki Haçlı ruhu ise Fransa'yı etkilemedi; hatta bu sebeple Papa II. Pius Fransa'yı tehdit eden bir bildiri yayımladı (25 Ekim 1463). Daha sonraki yıl-

larda, II. Bayezid döneminde cereyan eden Cem Sultan'ın Fransa'ya sığınması ve Fransızlar'ın Venedik-Osmanlı Savaşı'nda (1498-1502) Venedikliler'i desteklemesi gibi bir iki hadise dışında Türk-Fransız ilişkileri olumlu yönde gelişti.

1519'da Fransa Kralı I. François başa geçerek geçmez üç yıl içinde Türkler'i İstanbul'dan ve Avrupa'dan kovacağını ilân etmesine rağmen, birkaç yıl sonra Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu için V. Karl ile (Charles Quint) giriştiği mücadelede yenilip esir düşünce Kanûnî Sultan Süleyman'dan yardım istemek zorunda kaldı. 6 Aralık 1525'te Kanûnî Fransa kralının elçisi Jean Frangipani'yi kabul etti; ardından da İmparator V. Karl'a karşı Fransa kralını himaye etmeye karar verdi. Bunun bir sonucu olarak Macaristan'a karşı harekete geçildi ve 1526'da Mohaç Meydan Savaşı ile Macarlar'a büyük bir darbe vurularak imparatorluğun Alman kanadı tehdit altına alındı; üç yıl sonra da Viyana kuşatıldı. Bu gelişmeler üzerine V. Karl, I. François ile Cambrai barış antlaşmasını imzalamak ve daha önce ele geçirdiği Bourgogne Dukalığı'nı iade etmek zorunda kaldı. Fransa 1535'te Osmanlı Devleti'ne ilk dâimî elçisini gönderdi. 18 Şubat 1536'da, I. François adına elçi Jean de la Forest ile Kanûnî adına Sadrazam Makbul İbrâhim Paşa arasında Fransa'ya ticarî imtiyazlar tanıyan bir anlaşma gerçekleştirildi. Bu anlaşmanın önemli bir yanı iki taraflı olmasıydı. O zamana kadar bu gibi ticarî imtiyazlar tek taraflı olarak bir fermanla verildiğinden bu iki taraflılık İstanbul'da tereddüt uyandırdı ve Fransızlar'ın hazırladığı tasarı uzun süre imzalanmadan sadrazamın yanında kaldı. İmzalandığında ise Osmanlı tarihinde önemli bir yeri olan ve duraklama devrinden itibaren devletin aleyhine işlemeye başlayan kapitülasyonlar yürürlüğe girmiş, böylece daha önceki Osmanlı sultanlarının İtalyan devletlerine tanıdıkları ticarî imtiyazların çok daha fazlası Fransa'ya tanınmış oldu.

1536'da Osmanlı-Fransız siyasî ilişkilerinin resmen kurulmasıyla başlayan iş birliği, 1543'te Nice şehrine karşı ortak bir deniz harekâtı ile geliştiği gibi ünlü Fransız elçisi Gabriel d'Aramon'un faaliyetleriyle daha da güçlendi. Fransa Habsburglar'a karşı Osmanlı Devleti ile yeni bir ittifak yaptı (1 Şubat 1553) ve yine Fransız donanmasıyla Osmanlı donanması Akdeniz'de İspanyollar'a karşı

Fransız elçilik heyetinin Kanûnî Sultan Süleyman tarafından kabulünü gösteren bir minyatür (Süleymannâme, TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 346*)

